ASUPRA ÎNSEMNĂTĂŢEI

STUDIILOR ORIENTALE

CU PRIVIRE SPECIALĂ LA ROMÂNI

«L'orientalisme répond aux exigences des études théologiques, historiques et archéologiques de notre temps, et aux besoins, tous les jours plus pressants, de la politique et de la civilisation.»

Mohl, 25 années d'études orientales. (Rap. an. 1843-44).

DE

TH. AVR. AGULETTI

Licenţiat în Litere
Laureat al Universităţei
Absolvent al Şcóleĭ Normale Superióre

BIBLIOTECA
RADU OLUCERU

BUCUREŞCI

DEPOSIT LA LIBRĂRIA E. GRAEVE & Co.

70, Calea Victorieĭ, 70

1897

Inv. A. 38.888

194

cot 597 III

ASUPRA ÎNSEMNĂTĂŢEĬ

STUDIILOR ORIENTALE

CU PRIVIRE SPECIALĂ LA ROMÂNĬ

«L'orientalisme répond aux exigences des études théologiques, historiques et archéologiques de notre temps, et aux besoins, tous les jours plus pressants, de la politique et de la civilisation.»

Mohl, 25 années d'études orientales.
(Rap. an. 1843-44).

DE

TH. AVR. AGULETTI

Licenţiat în Litere
Laureat al Universităţeĭ
Absolvent al Şcóleĭ Normale Superióre

253580

Biblioteca Centrală Universitară

DONAŢIA
RADU GLUCEŞU

BUCURESCI

DEPOSIT LA LIBRĂRIA E. GRAEVE & Co.

70, Calea Victorieĭ, 70

1897

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 597 MINARIA
1947

BUCURESCI

TIPOGRAFIA MODERNA, GR. LUIS

14, Strada Academiei, 14

Casa Blaremberg (Grădina Rasca)

Prea ĭubitului meŭ amic

Distinsului student universitar

CONST. C. MOISIL

ELEV AL ŞCÓLEĬ NORMALE SUPERIÓRE

Nepreţuite amice,

Când idealul scump, ce aveam şi întru a căruĭ atingere îmĭ pusesem tótă nădejdea vieţeĭ, mi l'aĭ sciut pĭerdut de vecĭ; când, drept urmare, sufletul mĭ-era sdrobit şi fără o ţintă în noĭanul desperăreĭ; ĭubitórea ta inimă de amic povăţuitu-te-a să 'mĭ arĕţĭ un alt liman, spre care să lind de-acum înainte, un alt ideal, cu mult maĭ mare şi maĭ înalt.

Mĭ-aĭ vorbit de: **Sciinţă.**

In scrisórea ta din 9 Septembrie trecut—scrisóre epocală pentru mine—îmĭ aducĭ aminte de cea ce odată şi eŭ urmărisem, de **Orientalism.**

. . . *„Mie nu-mĭ vine bine -ḑicĭ tu—când vĕd cum te laşĭ de studiile, ce odată îţĭ eraŭ aşa de dragĭ, cum trec aniĭ fără să facĭ ceva tocmaĭ în orientalism, în acéstă ramură sciinţifică, ce ţĭ-ar aduce şi ţie folos şi istorieĭ neamuluĭ românesc ĭ-ar lămuri o mulţime de lucruri aḑĭ imposibile de înţeles.“* . . .

. . . *„Decĭ, sus inima, amice idealist! Nu te învrăjbi cu sórta, ci îndestuléză-te cu ea, spre a te apropia de fericire. Un noŭ orizont de speranţe ţi se deschide: caută să fiĭ de folos* **sciinţeĭ** *şi* **neamuluĭ** . . .

. . . *„ Cércă să ajungĭ cât maĭ curînd a citi şi lămuri pergamentele, mucezite póte, din archivele Stambululuĭ. Pe ele sînt scrise hatişerifurile şi hatimaiunurile, poruncile şi socotelile, ce privesc pe Românĭ, din timpul stăpânireĭ turce a veacurilor trecute . . Cércă. . . . muncesce . . luptă în acest sens . .*

„Acésta să-ţĭ fie noua ţintă a vieţeĭ.“ . . . . . .

. . . . . .

Vocea ta m'a redeşteptat şi înviorat; ea mĭ-a sădit în inimă nouĕ speranţe. Lucrarea de faţă fiind un prim fruct al sfaturilor tale, ţie o închin şi sub scutul dragostĕĭ tale amicale o pun.

Th. Avr. Aguletti.

Buzĕŭ, 1896 Octombrie 1.

Mai înainte de a intra în însu-şi subiectul, ce ne-am propus şi am cutezat a tracta în studiul de faţă, e nevoie, socotim, de o premergătóre lămurire.

CE ÎNŢELEGEM

PRIN

STUDII ORIENTALE SAŬ ORIENTALISM?

Rĕspunsul la acésta întrebare cată să fie cea mai dintâiŭ preocupare a nóstră, ca nu cum-va să riscăm a fi dintru început neînţeleşi. Trebuie să scim totdeauna în astfel de împrejurări despre ce este vorba. Şi cu atât mai mult e a se avea în vedere acésta în privinţa materiei, ce aici voim a expune, căci studiile orientale aŭ ţéra nóstră un trecut d'abia începênd.

Aşa fiind lucrul, lesne se înţelege, că trebuie a ne gândi în primul loc la fixarea materiei de discuţiune, că trebuie a da un rĕspuns, cât se va putea mai lămuritor, întrebărei puse.

Dar explicările de lipsă pot fi felurite, după punctul de vedere în care se pune cel ce vrea să rĕspundă. Şi deci, dacă am vrea să ţinem socotélă de tóte chipurile, în care se póte da un rĕspuns întrebărei nóstre, numai clari n'am fi. Ne mulţumim doară a însemna aci vre-o câte-va mai de sémă, rĕmâind ca apoi să dăm şi rĕspunsul nostru, pe ale căruĭ date să se întemeie, cele ce mai în urmă vom aduce.

* * *

Cel dintâiŭ rĕspuns — şi póte care a prins mai mult—este dat de unii istorici, am putea dice de cei mai numeroşi Aceştia, vorbind de împărţirile şi de subîmpărţirile sciinţei istorice, dic—cum mai de toţi este cunoscut,—că istoria se subdivide în trei mari despărţăminte. Acestea ar fi: istoria veche, istoria mijlocie şi istoria nouă. La rîndul sĕŭ şi istoria veche, urmézĕ dînşii, este împărţită în: orientală, grécă, şi romană.

Ne oprim aci cu acéstă reamintire a subdivisiunilor istoriei, făcute de cei mai mulţi istorici, şi vom stărui întru cât-va asupra părţei din aceste dise, ce pe noi ne interesézĕ.

Ni se vorbesce de-o istorie *orientală*. Ce va fi acésta? Inşi-şi istoricii, născocitori ei, îşi vor lua sarcina să ne deslușiască. Astfel dînşii ne spun, că prin istorie orientală se înţelege povestirea pragmatică şi culturală despre vechile popóre asiatice, care aŭ locuit, până la cucerirea romană, jumĕtatea apusană a Asiei şi colţul nord estic al Africei. Cu alte cuvinte are de a face cu: Sumirii, Acadii, Chaldeii, Asirienii, Babilonenii, Heteenii, Cananeenii, Ebreii, Fenicienii, Egiptenii, Indienii, Medo-Perşii, precum şi cu alte naţiuni, de pe acolo şi de pe atunci, mai neînsemnate

Acum, cunoscênd aceste date şi de-ar fi să ne îndreptăm după ele, negreşit, că ar trebui ori-cine va dice—ca prin orientalism saŭ studii orientale să înţelegem istoria orientală însă-şi concepută în atare chip. Dar de óre-ce, după teoria de mai sus, înţelesul istoriei şi împărţirile ei sînt, credem noi, nenaturale, nelogice şi artificiale—cea ce ne vom lua voia, ca într'un studiŭ ulterior să ne încercăm a demonstra nu e greŭ a se vedea, că noi nu vom admite un astfel de rĕspuns.

* * *

Pe de altă parte, cei cari aŭ patima numaĭ a studiilor linguistice – ferindu-se însă de a socoti acestea drept frânturĭ din sciința generală a istorieĭ – vĕd orientalismul printr'o prismă cu totul filologică. După dînșiĭ, studiĭ orientale ar fi cercetările linguistico-filologice asupra graĭurilor din vechĭul orient socotit în înțelesul teorieĭ prime. Am avea într'un atare cas, drept material pentru orientalism, studiul limbilor: sumiro-acadiénă, chaldeo-babilonénă, asiriénă, heteénă, ebraică, cananeo-feniciénă, egipténă, indo-sanscrită și medo-persană; precum și a altor popóre, contimporane și conlocuitóre, maĭ fără importanță.

Luând însă în maĭ de aprópe cercetare rĕspunsul, ce ast-fel ni s'ar da, vom ajunge ca numaĭ de cât să 'l apropiem de cel maĭ înainte adus al istoricilor, de vreme ce acéstă a doua concepție despre orientalism e tot cea primă, istorică, socotită însă numaĭ sub raportul exclusiv al limbilor. Și decĭ sufere de aceleașĭ neajunsurĭ ca acea, ba încă de astă dată potențate prin restrîngerea afară din cale a materialuluĭ atribuit ca obiect orientalismuluĭ. Nu vom fi, așa dară, prietenĭ nicĭ cu acéstă a doua părere și rĕspunsul dat nu ne va mulțumi.

* * *

Până acum am avut de a face cu nișce teorii istorice și filologice, ce privĭaŭ numaĭ orientul antic — în înțelesul maĭ sus stabilit. In timpiĭ maĭ nouĭ însă, și de către istoricĭ nouĭ, datu-s'a orientalismuluĭ o interpretare – tot în chipul celor dintâiŭ — însă cu privire la orientul modern orĭ contimporan.

Astfel — spre a intra maĭ pe terenul precisiuneĭ — se vorbesce de studiĭ orientale ca de studiile istorico-filologice orĭ politico-diplomatice, ce-s a se face asupra orientuluĭ turcesc, fost saŭ actual. Uniĭ decĭ consideră, drept material pentru orientalism, cerce-

tările istorice și linguistice de făcut asupra: Arabilor, Tătarilor, Persanilor, Egipțianilor, Turcilor—cu tóte ale lor triburĭ—,precum și asupra tuturor popórelor creștine înglobate pe vremurĭ în imperiul osmanliilor: Armenii, Grecĭ, Albanezĭ, Slavĭ și Românĭ. Alțiĭ însă, considerând orientul turc existent, restrîng studiile de felul acesta numaĭ asupra Arabilor și a triburilor felurite de Turcĭ.

Dar și acéstă nouă interpretare a orientalismuluĭ, și acéstă circumscriere a studiilor orientale, nu e prin sine însă-șĭ completă și naturală. Noĭ, așa dară, nu ne putem învoi nicĭ de astă dată cu rĕspunsul dat întrebăreĭ nóstre, de ceĭ dintâiŭ orĭ de ceĭ de al doilea susținĕtorĭ aĭ acesteĭ explicărĭ și părerĭ.

* * *

Uniĭ și maĭ nouĭ socotesc fie-care din aceste înțelegerĭ ale orientalismuluĭ drept nisce frânturĭ dintr'un înțeles maĭ larg, maĭ natural, maĭ cuprindĕtor, linguistico-filologic, care vede în studiile orientale cercetările de făcut asupra limbilor din vechĭul și actualul-turcesc orient. Acest noŭ mod de vedere are decĭ în sine combinate interpretările filologice deja expuse. Lipsindu-ĭ însă întregimea, nicĭ acest rĕspuns dat, de uniĭ, întrebăreĭ din capul acestor notițe introductive, nu ne póte satisface.

* * *

E de observat însă un lucru.

Tóte aceste încercărĭ, de a se lămuri înțelesul orientalismuluĭ, duc, după noĭ, la adevĕratul și completul rĕspuns.

Maĭ întâiŭ de tóte trebuĭe a se sci, că noĭ socotim istoria, ca o sciință universală, ocupându-se cu studierea manifestărilor psihice ale diverselor grupe etnice omenescĭ—sub tóte raporturile și din tóte punctele de vedere. Așa fiind lucrul, noĭ nu putem

despărți studiul limbeĭ de al istorieĭ pragmatico-culturale, ci la olaltă le vom lua.

Primul pas, așa dară, către interpretarea, ce noĭ o dăm orientalismuluĭ, și către fixarea materialuluĭ, ce, după noĭ, formézĕ obiectul studiilor orientale, este făcut, dacă, în teoria imediat precedentă, generalisăm cercetările linguistice în sensul istoric de noĭ statorit. Acésta este și deplin și natural și logic. Ba încă, pentru ca raționalismul interpretăreĭ să fie maĭ desăvârșit, vom lua în considerare orientul — de care am tot vorbit și care singurul póte purta acest nume — din toțĭ timpiĭ și până adĭ. Și ĭată că prin orientalism noĭ înțelegem : *studiile istorice generale asupra tuturor popórelor foste saŭ existând în Orient.*

Sub rubrica de studiĭ orientale se vor cuprinde tot felul de cercetărĭ istorice (pragmatice, culturale, linguistice, artistice, religióse, politico-diplomatice, comerciale, etc., etc.,) ce trebuĭesc făcute asupra acelor popóre, care și-aŭ manifestat istoricesce individualitatea lor și care aŭ locuit din cele maĭ vechĭ timpurĭ, orĭ locuĭesc încă, jumĕtatea vestică a Asieĭ și colțul nord-estic al Africeĭ — atât de mult legat de Asia. Va fi, cu alte cuvinte, vorba despre: Sumirĭ, Acadĭ, Asirienĭ, Babilonenĭ, Heteenĭ, Ebreĭ, Cananeenĭ, Egiptenĭ, Induzĭ, Medo-Persĭ, Sirienĭ, Arabĭ, Tătarĭ, Persanĭ și Turcĭ — cu tóte ale lor triburĭ — atât sub raportul pragmatismuluĭ evenimentelor, cât și sub al limbeĭ saŭ sub al orĭ-căreĭ alte manifestărĭ psihice.

Și acum, când și noĭ și cititorul sîntem pe deplin înțeleșĭ asupra sensuluĭ studiilor orientale saŭ a orientalismuluĭ, putem procede întru susținerea temeĭ, ce ne-am propus, putem păși întru desvoltarea maĭ amărunțită a celor ce ținem a arĕta.

ASUPRA INSEMNĂTĂȚEI

STUDIILOR ORIENTALE

CU PRIVIRE SPECIALĂ LA

ROMÂNI

Intru susținerea temeĭ, ce ne-am propus, ne eraŭ indicate de împrejurărĭ treĭ metóde de procedare.

Și anume:

De-am fi voit să ne punem pe tărîm cu totul speculativ, exclusiv sciințific ar fi trebuit să dovedim—cât maĭ hotărîtor ne va fi stat prin putință—valórea intrinsecă și sciințifică a orientalismuluĭ. Nu am făcut acésta, de óre ce noĭ ne-am fost pus în gând a nu lăsa la o parte folosul, ce ar putea trage din atarĭ ocupațiunĭ intelectuale, grupa etnică căreĭ aparținem — națiunea.

Atuncĭ n'aveam, ḑice-vor uniĭ, de cât să fi tractat chestiunea din punctul de vedere al interesuluĭ național, exclusiv al folosuluĭ imediat, ce Româniĭ ar trage din atarĭ studiĭ. Insă nicĭ acéstă procedare nu ne-a ispitit căcĭ noĭ înțelegem naționalismul în legătură cu omenirea.

N'am urmat, decĭ, de cât a treĭa cale care este combinația acestor douĕ precedente și care împacă ambele cerințe.

Astfel, ținting a arĕta folosul, ce în deosebĭ Românilor ar aduce orientalismul, n'am omis, în dovedirea nóstră, a învedera maĭ întâiu de tóte și valórea sciințifică — de interes universal — a studiilor orientale.

Numaĭ așa procedând am creḑut, că vom fi completĭ.

ASUPRA ÎNSEMNĂTĂŢEĬ GENERALE

(SCIINŢIFICO-SPECULATIVE)

A

ORIENTALISMULUI

Pentru a fi în stare să învederăm, cât maĭ mult posibil, interesul şi valórea intrinsecă de speculaţiunĭ sciinţifice a orientalismuluĭ. cade-se a schiţa pe scurt locul ocupat de popórele orientale—cele de noĭ specificate — în istoria lumeĭ. Şi acésta o vom face, pentru că şi de aci destul de edificătóre lămuririĭ vom căpĕta fĕţă de chestiunea ce ne preocupă.

* * *

Cele dintâiŭ sălaşe ale civilisaţiuneĭ omenescĭ le aflăm în Orient. Pe pragul timpilor istoricĭ, timpiĭ cunóscereĭ scrisóreĭ, ne întâmpină acele neamurĭ turanice, Sumiriĭ şi Acaḑiĭ, premergĕtoriĭ Semiţilor în văile Tigruluĭ şi Eufrateluĭ, fără a socoti pe Chino-Japoneziĭ din Extremul Orient. Câte-va miĭ de anĭ aceste popóre singure ţinură în mână facla istorieĭ.

De pe la anul 5000 în. Chr. steaŭa fireĭ turanice dispare sub lumina şi maĭ intensă şi maĭ sclipitóre şi maĭ vie a celeĭ semitice. Coboritoriĭ bibliculuĭ Sem încep să roĭască dinspre estul şi sud-estul Măreĭ-Caspice. Pe valea Niluluĭ apar Egipteniĭ, pe urmele foştilor Sumiro-Acaḑĭ se ivesc Asiro-Babilonieniĭ, Asia-Mică şi Siria devin patria Heteenilor, ĭar Palestina cu împrejurimile sale nutresce glótele cananeene şi pe poporul cel ales de Iahveh, pe Ebreĭ.

Peste tóte cele l'alte neamurĭ omenescĭ contimporane, res pândite prin alte locurĭ ş neaparţinętóre raselor turanică şi semitică, stăpânesce încă nepătrunsul întuneric al preistorieĭ. Şi acésta ĭară-şĭ câte-va miĭ de anĭ.

Iată dar Orientul unicul centru al istorieĭ omenescĭ într'un atât de lung rĕstimp.

Prin veacul VII în. Chr. de şi facla luminătóre a civilisaţiuneĭ, torţa istorică o ĭaŭ în mână alte popóre, de altă fire, de alt neam—popórele arice—totuşĭ Orientul rĕmâne încă pentru cât-va timp sîmburele lumeĭ istorice, prin Induziĭ din Sudul platouluĭ Pamir şi prin Medo-Perşiĭ de pre podişul Iranuluĭ.

Greciĭ, şi maĭ apoĭ Romaniĭ, tot nu-l pĭerd din vedere. Aci era magnetul atrăgĕtor al acestor nouĕ popóre: în jurul Orientuluĭ se învîrtesce o bună parte din istoria greco-romană. O scurtă rememorare - ce fie cine îşĭ póte face — a faptelor petrecute, va fi prea îndestulătóre ca să adeverĭască acestea.

Dar maĭ târdiŭ ? Nu în patria atâtor popóre, în acest bĕtrân orient, a vĕdut lumina ḑileĭ cel maĭ mare om al vremilor, inovatorul ales, rĕsturnătorul unuĭ întreg aşeḑĕmînt socialo-religos ? Doară în Betleemul Iudeeĭ s'a născut batjocoritul fariseilor şi îndumneḑeitul tuturor timpilor, blândul şi dulcele Isus. Şi ĭată Orientul ajuns focarul uneĭ nouă vieţĭ intelectuale.

Maĭ trebui-va óre să reamintim de Mahomed, de faimosul reformator arab, de profetul luĭ Alah ? Care-ĭ locul sĕŭ natal ? Prin ce părţĭ s'a întins cuvîntul luĭ propăvĕduit, dacă nu prin Orient ?

Dar, deodată cu visionarul din Meca, istoria are să pomenĭască şi lumea arabă din evul-mediŭ. N'aŭ ţinut óre aceştĭ Arabĭ destul de încordată privirea lumeĭ de atuncĭ asupra lor, asupra patrieĭ lor, asupra Orientuluĭ ? Vorbele sînt de prisos, când faptele istorice staŭ martore. Tóte evenimentele însemnate din veacul de mijloc se grupéză ĭarăşĭ în jurul Orientuluĭ.

Maĭ departe.

Către sfârşitul epocei medievale, pe urmele acelor fanatisaţi luptători ai Coranului, se ivesc alţii şi mai aprinşi, şi mai sgomotoşi şi mai ameninţători: Tătarii, Mongolii, Turcii. Orientului i se dă, şi cu acest prilej, o nouă ocasiune, de a-şi juca primul rol.

Cu vremea, Turcii, devenind puternici, se estind din ce în ce, trec în Europa şi statornicindu-se prin locuinţele foştilor Eleni şi Romani ameninţă tot Apusul cu a lor cutropire. Un isvor, de luare aminte spre Orient, se nasce, isvor ce a crescut şi ce cresce mai mult prin atingerea — sub tóte raporturile — a acestui popor cu cele din Occident, şi prin încrucişarea deosebitelor interese politice.

Şi deci adi încă, după atâtea şi atâtea mii de ani, Orientul, cel atâta frământat de lupte şi de ideî, este ţară-şi, putem dice - de-l considerăm din alte puncte de vedere ca până aci — centrul lumei istorice.

Acesta e locul şi rolul Orientului, saŭ, mai drept vorbind, al popórelor orientale, în istoria lumei — loc şi rol destul de însemnate.

* * *

S'ar părea în urma preumblării — à travers les temps — prin Orient, că, din punct de vedere al speculaţiunii sciinţifice, nici nu mai e nevoie să ne silim a demonstra însemnătatea orientalismului. Orî cine ar putea deduce prin sine însuşi, că-s neînchipuit de importante studiile orientale, date fiind, repetăm, locul ocupat şi rolul jucat de Orient, de la aurora istoriei şi până în present.

Şi drept vorbind aşa este.

Totuşi, spre a nu rămâne o umbră de neclarificare măcar şi spre a putea avea la îndemână şi alte probe, şi alte mărturisiri directe, despre importanţa generală a orientalismului, va trebui să arătăm în ce chip vĕd alte popóre acéstă chestiune istorică orientală, ce loc adecă, reservă ele orientalismului în complexul cunoscinţelor de dobândit. Sîntem îndrumaţi, dară, să facem *istoricul orientalismului* la celelalte popóre din Apus — cu mult mai luminate de

cât noĭ — din minutul în care studiile orientale se impun atenţiuniĭ savanţilor şi până acum.

Dar nu-l vom face. Pentru o ast fel de lucrare — ce va apare, sperăm, când-va ulterior — nicĭ noi nu sîntem acuma pregătiţĭ, şi nicĭ cadrul studĭuluĭ de féţă nu îngăduĭe o aşa de întinsă desvoltare asupra chestiuneĭ ivite. Ne mărginim însă — în interesul lămurireĭ maĭ sus făgăduite — să punem sub ochiĭ cititoruluĭ câte-va pagine din istoricul orientalismuluĭ în Franţa, în ţéra dragă nouă, în ţéra ce ne-a servit până acuma de model în tóte — şi în b ne şi în rĕŭ — dar maĭ ales în ce a fost luminat, cult şi înalt.

* * *

Chĭar de pe vremea mareĭ Revoluţiunĭ franceze, în anul 1790, apare adresa luĭ L. Langlès către Adunarea Naţională, adresă întitulată, «*De l'importance des langues orientales pour l'extension du commerce, les progrès des lettres et des sciences*» şi care este prima încercare de documentare directă şi publică a însemnăţeĭ orientalismuluĭ. Printr'acéstă adresă autorul cerea, ca — avêndu-se în vedere importanţa din ce în ce crescêndă a studiilor orientale — să se creĭeze în Paris şi în Marseille câte 3 catedre: una de limba şi literatura arabă, alta de limba şi literatura turcă şi o alta de limba şi literatura persană.

Să nu uĭtăm însă a spune, că de maĭ înainte chĭar existaŭ la Collège royal— Collége de France — 2 catedre de arăbesce. Acestea fuseseră înfiinţate: una sub regele Henri III, ĭar cealaltă sub Louis XIII. Ba încă se maĭ făceaŭ şi cursurĭ de turcesce şi evreesce. Existaŭ, aşa dară, studiĭ orientalistice în capitala Franţeĭ, cu mult înainte de începutul acestuĭ secol. Şi totuşĭ Langlès cere crearea de nouĕ catedre.

De ce? se va întreba póte cititorul.

Rĕspunsul este uşor de aflat, de vreme ce el se găsesce dat de însu-şĭ Langlès în chĭar titlul adreseĭ sale. Dînsul înţelegea fórte bine, cum era şi entusiasmat pentru orientalism, că însemnătatea unor astfel de studiĭ — nicĭ sub

raportul comerțuluĭ, nicĭ sub al literilor orĭ al sciințelor— nu-ĭ pe deplin satisfăcută cu acele câte-va catedre existente. Tonul însă, afar din cale de îndrăsneț și de violent întru aprecierea stăreĭ de lucrurĭ a vremeĭ, a avut drept urmare depunerea acesteĭ propuneri în dosarele Adunăreĭ.

Peste 5 anĭ (1795) deputatul Lakanal—într'un *Rapport sur les langues orientales, commerciales et diplomatiques* presintat Convențiuneĭ—se străduĭesce a învedera cât maĭ convingĕtor posibil și cât maĭ moderat, pe de oparte, importanța studiilor orientale, ĭar pe de alta, regretata negligere a lor în Franța. Autorul nicĭ voĭa să ție sémă de cursurile orientale clasice de la Collège de France . . .

«La popórele cele maĭ luminate ale Europeĭ, începe Lakanal faĭmosul sĕŭ raport, limbile orientale ocupă un distins rang în tóte așeḑĕmintele consacrate rĕspândireĭ luminilor.» Și cerea deputatul Convențiuneĭ înființarea uneĭ școle speciale de limbĭ și studiĭ orientale.

Raportul luĭ Lakanal a isbutit să fructifice. Intervenind și faptul că - în urma evenimentelor Revoluțiuneĭ - dragomanĭĭ francezĭ, atașațĭ pe lângă guvernele din Orient, își părăsiseră posturile, și că, decĭ, se simțĭa nevoĭe de interpreți saŭ tâlmacĭ, Adunarea Convențiuneĭ votă, în 10 Germinal anul III (30 Martie 1795), decretul pentru înființarea uneĭ *École spéciale des langues orientales vivantes.* Acest noŭ așeḑĕmînt consacrat propagandeĭ orientalismuluĭ fu deschis în 22 Iunie 1796.

Iată în Franța, chĭar de la sfârșitul veaculuĭ trecut - acum tocmaĭ 100 anĭ—studiile orientale avênd o dublă împămîntenire: clasice, la Collège de France și practice, la École spéciale des langues orientales vivantes.

Este interesant să scim, care fură primele ramificărĭ de studiat, ale orientalismuluĭ, în noua școlă. La art. 2 al decretuluĭ de înființare se ḑice: «Școla de limbĭ orientale va fi compusă: 1) dintr'un profesor de *araba* literară și vulgară; 2) dintr'un profesor de *turcesce* și tătăresce; și 3) dintr'un profesor de *persană* . . . »

Noua școlă fu pusă sub direcția luĭ Langlès și avu me-

nirea ca, tocmaĭ în interesul național, să completeze clasicismul oriental din Collège de France. Acésta o putem vedea din cuvîntarea luĭ Langlès însu-șĭ rostită în 11 Nov. 1796 cu prilejul redeschidereĭ șcóleĭ.

«Se scie, ḑice înflăcăratul Langlès, că, Collège de France este consfințit în deosebĭ învĕțămîntuluĭ limbilor mórte și savante. Astfel că, departe de a vedea cea maĭ mică incompatibilitate între existența sa și între École spéciale des langues orientales vivantes, cred că aceste douĕ instituțiunĭ trebuĭe să-șĭ dee ajutóre reciproce. După ce vor studia cu noĭ idiomele vulgare și diplomatice ale Asieĭ, eleviĭ noștri vor merge să se perfecționeze la Collège de France, învĕțând acolo limbile vechĭ și sacre ale Palestineĭ, ale Persieĭ și ale Indieĭ, de care nu se póte a ne lipsi ca să nu formăm catedre.

«Așa că fără a pretinde să aducem cea maĭ ușóră atingere unuĭ așeḑĕmînt consacrat de maĭ multe secole uneĭ utile și strălucite existențe, respectat de ultimiĭ noștri Vandalĭ și a căreĭ distrugere ar fi oprobiul distrugĕtorilor, s'a căutat a se face altul exclusiv consacrat învĕțămîntuluĭ limbilor orientale necesare politiceĭ și comerțuluĭ.»

Dintr'acest fragment al discursuluĭ de deschidere se vede necesitatea timpurie, ce a simțit Franța, de studiile orientale - privite din 2 puncte de vedere, speculative și practice—și de propagarea lor prin 2 instituțiunĭ însemnate de cultură.

Inmulțirea catedrelor la noua șcólă specială s'a făcut și se face neîntrerupt, cu cât orientalismul câștigă maĭ multă vĕḑă în ochiĭ inteligenței franceze, și cu cât Orientul pentru Francezĭ e maĭ estins, de cum noĭ l'am schițat în notițele introductive. Astfel acolo se fac studiĭ: malaese, maure, hindustane, tartaro-mandciuriane, chineze, armene, greco-vulgare, arabo-vulgare, turce, etc.

Ba încă cea ce este și maĭ caracteristic—studiile orientale practice din acéstă șcólă se preschimbară pe nesimțite în cursurĭ savante. Și atâta de strălucite aŭ devenit aceste din urmă cu timpul, în cât Ministrul francez de Ins-

trucțiune publică ḑice, plin de un entusiasm național, în raportul presintat Regeluĭ la 22 Maiŭ 1833:

«Sub raportul sciințific se póte ḑice cu adevĕrat că l'École des langues orientales a aruncat asupra Franțeĭ o vie strălucire și că nu-ĭ o țĕră care să nu ne invidieze acéstă frumósă instituțiune. De 40 anĭ, într'adevĕr, la acéstă șcólă șĭ-aŭ trimis elevĭ lor cea maĭ mare parte din statele puternice ale Europeĭ și orientaliștiĭ ceĭ maĭ celebri aĭ Germanieĭ, aĭ Englitereĭ și aĭ Rusieĭ se onoréză de a-ĭ fi aparținut.»

Cât patriotism și câtă nobilă pornire nu-s în cuvintele Ministruluĭ francez! Câtă mulțumire nu se strecóră în sufletul sĕŭ—ca și în al tuturor celor de o simțire cu dinsul—vĕḑênd gloria revĕrsată asupra Franțeĭ de acéstă șcólă practică! De Collège de France nicĭ că se maĭ vorbĭa. Tótă lumea scia, că acolo chĭar de veacurĭ se studia clasicismul oriental și că patrieĭ numaĭ splendóre puteaŭ aduce acele strălucite studiĭ.

Acestea sînt primele începuturĭ ale orientalismuluĭ în Franța, pe ale căror date le-am împrumutat din «Notice historique sur l'Ecole spéciale des langues orientales vivantes.» *(Melanges orientaux,* 1883*)*; și ale căror base de timpuriŭ fiind puse, cu ardóre și entusiasm maĭ departe desvoltate, ne învederéză o temeĭnică dovadă de necesitatea și de importanța studiilor orientale—atât sub raportul sciințific cât și sub cel practic—fără a maĭ fi de trebuință ca noĭ să argumentăm însemnătatea lor.

* * *

Vĕḑită fiind marea desvoltare, și decĭ neașteptata importanță a studiilor orientale, maĭ mulțĭ savanțĭ din întréga Europă încep a socoti literatura orientală «ca un tot imens menit să servĭască de basă istorieĭ omenireĭ,» și a se încredința în acelașĭ timp, că «orĭ și ce parte a eĭ contribuĭe să lumineze tot restul».

Odată astfel vĕḑută și înțelésă chestiunea, sacerdoțiĭ sciinței, de preste tot locul—din Franța ca și din Anglia

din Germania ca și din Rusia, și din tóte celelalte țĕrĭ apusene—să dedeaŭ serios la studiĭ aprofundate. Publicu luminat îĭ pricepe, patriotismul guvernelor îĭ sprijine, toțĭ și din tot locul daŭ mână de ajutor acestor nouĕ albine sciințifice. Catedre nouĕ—diverse și numeróse — se creară, publicațiunĭ orientalistice apar, discipolĭ nouĭ se ivesc.

Și acésta, maĭ în tot Apusul, chĭar din primul pătrar al secoluluĭ nostru.

In Franța entusiasmul este și maĭ mare. Orientaliștiĭ de aci, încuragiațĭ de inteligență și stăpânire, se unirĕ într'o societate (1 Aprilie 1822) sub președința ducelui de Orléans, cel atât de mult sprijinitor al studiilor orientale. De acum înainte un noŭ impuls căpĕta-va orientalismul.

Și într'adevĕr.

Pentru ca *Société asiatique* să fie în mĕsură de a duce la îndeplinire prăpășirea studiilor eĭ drage, s'a hotărit apariținea unuĭ organ de publicitate, special intitulat: *Journal asiatique,* în care să pótă vedea lumina tiparuluĭ, să se pótă împrăștia, să se pótă împărtăși și altora numerósele comunicărĭ, părerĭ orĭ corespondențe savante asupra orientalismuluĭ.

Șése anĭ de grea muncă! In urmă însu-șĭ marele institut tipografic «Imprimerie royale» luă asupră-șĭ editarea revisteĭ, acum mărită și voluminósă, necruțând nicĭ o cheltuĭală, făcênd pregătirĭ ad-hoc – numaĭ și numaĭ ca imprimarea acesteĭ savante publicațiunĭ să fie la înălțimea cuprinsuluĭ. Câtă solicitudine pentru orientalism din partea monarchuluĭ francez.

Dar dacă vom considera, că regele Prusieĭ chĭar făcu Societățeĭ însemnate donațiunĭ—maĭ ales în cea ce privesce îmbogățirea caracterelor orientale și perfecționarea mijlócelor de tipărire ce va trebui să credem? Și când, observând mijlócele financiare ale Societățeĭ, vom vedea că tot fondul bănesc se alcătuĭe din subscripția suveranuluĭ Franțeĭ, din subvențiunea Ministeruluĭ instrucțiuneĭ publice din aceiașĭ țĕră și din creditul anual acordat de Imprimerie royale, ce vom maĭ ḑice?

Atâta emulaţie şi atâta bine-voitóre atenţie – pe care cu o divină mulţumire sufletéscă le relevă Mohl, secretarul Societăţeĭ, în *25 années d'histoire des études orientales* (raportul din 1841–42) — puse şi de guverne şi de prinţĭ întru ajutorarea acestor fel de studiĭ, nu ne dovedesce óre nimic? Nu are nicĭ o valóre orientalismul? Dar atuncĭ, de ce atâta înfocare din partea tuturor, de ce atâta fierbere pentru lucrurĭ neînsemnate? Cititorul judece şi védă.

In raportul séu, de pre anul 1843—44, Mohl continuă să ne dea lămuririĭ în privinţa mersuluĭ orientalismuluĭ în Franţa, lămuririĭ din ce în ce maĭ edificătóre pentru a stabili însemnătatea şi valórea intrinsecă a acestuĭa. Din spusele secretaruluĭ Societăţeĭ asiatice se póte urmări interesul viŭ, ce guvernul Franţeĭ îl purta studiilor orientale. E vorba de alte nouĕ catedre, de numeróse tipăririĭ, de bogate premiĭ, pentru tot ce ar privi orientalismul.

Şi totuşĭ. Atât de puţine şi neînsemnate sacrificiĭ—pare-se orientaliştilor—se fac, în cât aceştĭa cârtesc chĭar şi-'şĭ înmulţesc cererile lor. Între altele eĭ propun – aşa de marĭ proporţiunĭ ĭaŭ înainte-le studiile orientale —, ca acestea să nu se facă numaĭ rĕsleţit, ci să capete împământenire în însă-şĭ instrucţia publică a ţĕreĭ. Desideratele societăţeĭ asiatice le formuleză Guerrier de Dumast în studiul séu, *L'orientalisme rendu classique dans la mesure de l'utile et du possible*, unde accentuéză trebuinţa neapărată, ca învĕţământul public francez să se folosĭască de datele sciinţifice orientalistice.

De ce?

E la mijloc valórea necontestată a ac stor studiĭ şi ambiţia naţională.

Societarul Dumast în publicaţiunea citată de noĭ după raportul din 1854—55 al luĭ Mohl, adeverésce cele maĭ sus imediat dise. «Catedrele de limbĭ orientale, ḑice dînsul, ce s'au creat la Paris, au dat pentru multă vreme Franţeĭ primul loc în studiile orientale şi au făcut din acestea una din gloriile ţĕreĭ. Dar acéstă supremaţie incontestabilă şi necontestată atâta timp, aḑĭ nu maĭ există şi trebuĭe ca

Franța să se pue în mĕsură de a-și apĕra rangul sĕŭ în acéstă generósă luptă a rivalităților naționale».

Iată considerația ce Franța a dat studiilor orientale, și prin suveran, și prin gnvern, și prin întréga-i inteligență, dintru început și până dincóce de jumĕtatea veaculuĭ nostru.

* * *

Și acum când scim acestea, maĭ fi va nevoe să vedem, ce au reservat vremile nóstre orientalismuluĭ din Franța? Nu. Socotim de prisos acésta, de óre-ce în timpurile maĭ recente, orĭ-cine póte vedea în destul, că orientalismul merge din propășire în propășire, în patria luĭ Langlès. Cine n'a audit de Perrot, Maspero, Menant, Oppert, Chabas, Lenormant, Renan, Clermont-Ganneau etc., etc., ale căror nume viŭ strălucesc în întréga nomenclatură a savanților lumeĭ?

Dar revistele orientalistice mereŭ înmulțindu-se, dar explorările archeologice prin Orient, dar întrecerile fericite între savanțĭ de a deslega unul maĭ înaintea altuĭa diverse probleme orientalistice, maĭ trebui-vor reamintite?

Și ce ne dovedesc tóte acestea?

Rĕspunsul orĭ cine și-l póte da.

* * *

Cât trebue să fi fost de înaintat orientalismul în celelalte țĕrĭ ale Europeĭ, pentru ca Société asiatique să se alarmeze atât de mult, precum vĕdurăm din disele luĭ Dumast! In cea ce privesce timpul nostru, faima studiilor orientalistice din Germania, Anglia, Italia, Rusia, Scandinavia, America, a străbătut în tóte păturile culte ale lumeĭ.

* * *

Din cele ce preced, cam ce vom putea deduce noĭ cu privire la orientalism? Ce trebue să dicem de studiile referitóre la atâtea popóre, ce au locuit și locuesc Orientul? Cum trebue apoĭ să explicăm ardórea cea mare a popórelor culte, de adĭ, pentru orientalism? Putem socoti, în urma celor desvoltate în acéstă primă parte a

lucrăreĭ nóstre, studiile orientale ca lipsite de valóre sciinţifică ?

Acésta nicĭ într'un cas nu póte fi. Din potrivă, sperăm: din ḑisele nóstre reese destul de invederat ceva-ceva din însemnătatea generală — sciinţifico speculativă — a orientalismuluĭ.

ASUPRA ÎNSEMNĂTĂŢEI SPECIALE

(PENTRU ROMÂNĬ)

A

ORIENTALISMULUĬ

Până aci am ţinut să expunem, pe cât de scurt dar pe cât şi de lămurit am putut, însemnătatea şi valórea de sciinţă pură a studiilor orientale. De astă dată vom considera chestiunea dintr'un alt punct de vedere.

Tema nóstră încă cuprindea două părţĭ, întru cât, ne propusesem a vorbi ceva despre însemnătatea studiilor orientale, cu privire specială la Românĭ. Şi la acésta am fost conduşĭ — în afară de propriile nóstre vederĭ — şi de óre carĭ consideraţiunĭ ale timpuluĭ nostru.

Aḑĭ, chestiunile ideale, pure, teoretice nu cam convingpână la deplinătate pe fórte mulţĭ, carĭ ar voi ca ele să presinte şi o féţă de interes practic. Până la un punct aşa şi trebuĭe să fie. Un lucru orĭ cât de înalt, nobil, ideal, epeste putinţă să nu aĭbă drept corolare nisce folóse reale şi practice. Sînt nisce consecinţe fatale. Astfel fiind lucrul cată să ne întrebăm: Ce folóse practice ar trage naţiunea nóstră din atenţiunea deosebită, ce-ar da-o orientalismuluĭ?

* * *

Intrecerile, emulaţiunile, rivalităţile pentru nume şi progres, între popóre – ca şi între indivizĭ – nu pot fi socotite de cât drept nisce prea frumóse virtuţĭ. Ele sînt tot deauna hrănite de ambiţiunĭ raţionale şi demne, şi nu trebuĭe să degenereze în nisce lupte de interes brut-material. Naţiu-

nile ambițióse, după sensul statorit, dovedesc, că vor să trăĭască — în adevěratul și marele înțeles al cuvîntuluĭ — și că au calitățile recerute pentru acésta. Căcĭ dacă un individ lipsit de aceste calităț̆ĭ se póte socoti, drept vorbind, neexistent; cu cât maĭ mult trebuĭe să întindem acéstă considerațiune asupra popórelor presentate în așa condițiunĭ.

Istoria, acea «magistra vitæ», adeveresce și în acest punct ḑisele de maĭ sus.

Numaĭ națiunile călăuzite de înaltul simțimînt al ambițiuneĭ nobile sînt, din toț̆ĭ timpiĭ, cele maĭ luminate și cele maĭ mult chemate a fi în fruntea civilisațiuneĭ omenescĭ. Numaĭ ele, trudindu-se a se distinge pe drumul către adevěr, onest, bun, drept, frumos și util, folosesc omenireĭ însă-și.

Și acum să ne întórcem privirile asupra neamuluĭ nostru.

Să nu voim óre a trăi? Să n'avem nicĭ cea maĭ mică licărire de viéță în noĭ? Să nu căutăm a rěsări și noĭ printre celelalte națiunĭ și a contribui la cele ce-s de interes general omenesc? Dar firea nóstră etnică e din acelea, care nu înlocuĭesc viéța cu vegetarea și care caută necontenit prilejĭurĭ să-și manifeste în mod demn individualitatea lor proprie.

Ambiția este și trebuĭe să fie cârmaciul vieț̆ĭ nóstre naționale.

Dacă așa ni se întățișéză lucrul, îndrăsnim a spune cu deplină convingere, că studiile orientale sînt în stare să satisfacă uneĭ astfel de pornirĭ. In sprijinul afirmăreĭ nóstre, vine nu numaĭ valórea lor sciințifică, cât maĭ ales îngrijitórea — din punct de vedere al întrecerilor naționale — desvoltare, ce au luat la celelalte națiunĭ culte, până acum de noĭ imitate. Chestiunea orientalismuluĭ se reduce la urma urmelor, la o simplă imitațiune, de-o cam dată.

Și să nu ne speriem de acest cuvînt. Nu acésta are să fie prima imitație a Apusuluĭ din partea nóstră. Până acum am imitat, și am imitat, în cea maĭ mare parte, tot cea fost slab în Apus: obiceiurĭ nepotrivite, ideĭ sucite, moravurĭ libere, în scurt tóte apendicele rele, fatale uneĭ civi-

lisaţiunĭ desvoltate. Fondul serios, pornirile nobile şi virtuóse - fie ale Francezilor, fie ale Germanilor orĭ ale Englezilor nu ne-au ispitit într'atâta grad.

E vremea, socotim, ca Occidentul să ne serve de model numaĭ şi numaĭ în partea-ĭ bună, în faptele şi lucrările luĭ de seriósă propăşire. In cadrul acestor fel de ocupaţiunĭ intră şi studiile orientale. Să le imităm. O decopiare sciinţifică şi de interes general e mult cu mult maĭ de preferat uneĭ plagieriĭ nesăbuite politico-sociale, orĭ uneĭ pretinse şi rĕu înţelese originalităţĭ.

Apucându-ne şi noĭ de cercetărĭ orientalistice — nu numaĭ că vom aduce un tribut sciinţeĭ pure – dar avem câştigurĭ reale, după cum reese din imediat precedentele liniĭ. Vom intra şi noĭ - spre a ne servi de o ḑicere obişnuită - pe tóte căile în concertul naţiunilor europene. Neamul nostru se va înălţa, în acéstă emulaţie sciinţifică cu popóre maĭ culte, şi prinos civilisaţiuneĭ vom aduce prin ródele cercetărilor nóstre. Gloria acestora se va resfrânge asupra întregeĭ naţiunĭ, după cum acest lucru se petrece în Apus.

Se va ḑice póte, că ambiţiunea nóstră într'acest sens n'are raţiune de a fi, întru cât acele popóre occidentale se găsesc în alte condiţiunĭ de cât noĭ. Ele aŭ dreptul să se ocupe şi să se dedea cu totul la cunoşcinţa aprofundată a celor orientalistice, de óre-ce se cunosc destul de bine pe sine. Noĭ Româniĭ însă vor trebui să facem, în propriul nostru interes, amănunţite cercetărĭ asupră-ne. Şi numaĭ când vom fi sfîrşit cu acestea, ne putem îndeletnici şi cu orientalismul.

Odată ridicată acéstă întâmpinare s'ar admite tacit, că celelalte naţiunĭ nu maĭ aŭ ce face, că aŭ isprăvit cu totul cercetările asupra istorieĭ lor şi că numaĭ de acea s'aŭ apucat de orientalism.

Lucrul nu stă nicĭ pe departe astfel.

Cercetărĭ şi studiĭ istorice naţionale se fac şi în acele ţĕrĭ, care aŭ rîvnă pentru orientalism, şi se fac pe o scară cu mult maĭ întinsă. Nicĭ pe acolo nu s'a închis, şi nicĭ că se

póte închide vreodată, dosarul chestiuneĭ istorieĭ naţionale. Numaĭ cât acele ţĕrĭ nutresc mulţĭ apostolĭ aĭ speculaţiunilor sciinţifice, pe de o parte, şi că pe de alta, printre aceştĭa fórte mulţĭ sînt îndestul de convinşĭ de prea mărirea unuĭ popor, nu numaĭ pe calea studiilor istorice naţionale, ci şi pe a orĭ-căruĭ ram al sciinţeĭ. Védă-se de bunĭóră Franţa, unde cercetările orientalistice aŭ început paralel cu cele naţionale.

Obiecţia adusă ne-avênd trăĭnicie rĕmâne câştigată conclusia că:

Un prim folos şi o primă însemnătate specială, ce orientalismul are pentru Românĭ, este de a-şĭ da şi el partea sa întru ridicarea şi prea mărirea lor.

Şi acésta este un lucru capital pentru o naţiune, ce vrea să trăĭéscă.

* * *

Neîntrecuta scriitóre şi regină, Carmen Sylva, încheĭe opera sa «Bucarest», apărută în colecţia Hachette «Les Capitales du Monde», prin următórele cuvinte:

«România este pe cale de a ajunge cea ce regele Carol a visat: o arteră vie a Europeĭ. Când se oferi tînĕruluĭ prinţ de Hohenzollern coróna acesteĭ ţĕrĭ, a căreĭ existenţă o ignora chĭar, el deschise atlasul, luă un creĭon şi vĕdênd că linia trasă între London şi Bombay trecea prin principatul care-l chema în capul sĕŭ, primi coroana ḑicênd: «Acésta-ĭ o ţĕră cu viitor».

Reprodus'am acest fragment, pentru că el prepară şi sprijine cele ce vom arĕta numaĭ de cât cititoruluĭ.

Mulţĭ, aprópe toţĭ, aŭ spus—probă de verosimilitatea lucruluĭ—că românismuluĭ ĭĭ este reservat mare şi important rol în cele orientale, şi că îndeplinirea acestuĭ rol se apropie din ce în ce.

Noĭ credem tot astfel.

Şi din acest punct de vedere politic orĭ diplomatic, cât şi din punctul de vedere comercial, Românĭĭ sînt atraşĭ şi-şĭ aŭ misiunea lor spre Orient. Interesele Rĕsărituluĭ eu-

ropean se confundă, pe ḑi ce trece, maĭ întim cu interesele românismuluĭ însu-şĭ.

Tendenţele şi intluenţele panslaviste orĭ germaniste spre Balcanĭ, trebuĭesc neapărat contrabalanţate şi chĭar paralisate de românism. Neamul nostru, în interesul proprieĭ sale existenţe, cată să exercite o influenţă, cât se póte de covârşitóre, în afacerile rĕsăritene. Şi în timpul de féţă, pe cât ne e îngăduit a presupune, acest amestec influenţător e de lipsă să se săvârşĭéscă.

Dar pentru a căpĕta fiinţă, cele ce arĕtarăm, se cere o pregătire prealabilă din parte-ne. A avea şi a hrăni dorinţa de a juca rol, maĭ mult saŭ maĭ puţin precumpĕnitor, în Orient, şi, în acelaşĭ timp, a nu cunósce sub nicĭ un raport acest Orient, e nu se póte maĭ cĭudat. Şi cam aşa stă lucrul.

In momentul de féţă n'avem vre-o idee completă şi solidă despra istoria – luată în înţelesul cel maĭ larg al cuvîntuluĭ – a popórelor orientale de aḑĭ, şi maĭ ales al neamuluĭ predomnitor, turco-arab.

Odată ce se înţelege cu temeĭnică convingere acest lucru, e numaĭ de cât necesar să ne preparăm ómenĭ, carĭ să pricépă chestiunile orientale şi carĭ să studieze aprofundat referinţele sociale, politice, linguistice, religióse, culturale—în scurt tótă viéţa—din Orient. Ba încă spre maĭ multă trăĭnicie a cunóscereĭ Orientuluĭ actual trebuĭe a se studia Orientul trecut, se cuvine decĭ a posede orientalismul sub tóte ale luĭ fase.

Numaĭ pe o aşa cale de serióse cercetărĭ istorice îşĭ capĕtă îndeplinire reală menirea nóstră în Rĕsăritul Europeĭ.

Şi ĭată atins un al doilea folos practic—interese politice, diplomatice, comerciale—ce decurge pentru Românĭ din studiile orientale.

* * *

Dacă ne punem pe tărîmul religios vom vedea, că orientalismul, şi din acest punct de vedere, nu ne este maĭ puţin util.

Intr'adevĕr.

Chestiunile teologice creştine aŭ nevoĭe—spre o desăvîrşită deslegare—de aprofundate cercetărĭ orientalistice, întru cât, sciut este, religiunea creştină a născut din quintesenţa conceptelor religióse orientale. Aşa dară cunóscerea limbeĭ ebraice, şi în general a tuturor limbilor semitice limbĭ orientale—ca : siriaca, caldeana, araba, etc, se impune.

Şi nu numaĭ atât. Studiile teologice nu se desăvîrşesc şi nu se elucidéză complet numaĭ prin cunóscerea maĭ multor limbĭ, cât maĭ ales prin deplina stăpânire a întregeĭ istorĭĭ orientale.

De adevĕrul ḑiselor acestora orĭ-cine uşor se póte convinge, doară să meditcze puţin.

Să lăsăm atarĭ consideraţiunĭ generale pentru a ne întórce privirile asupra bisericeĭ creştine ortodoxe-rĕsăritene, şi în deosebĭ asupra bisericeĭ nóstre naţionale.

Toţĭ sîntem de acord a constata şi a mărturisi, cel puţin în momentul de féţă, prea decăḑuta stare a acesteĭa. Ea nu va putea nicĭ când să susţie o alăturare comparativă cu biserica creştină apusenă. Dispreţul, fórte condamnabil de altfel ce toţĭ îl arétă pentru biserica nóstră, îşĭ ĭa nascere din neîndestulătórea pregătire a celor ce-s chemaţĭ-să fie representanţiĭ luĭ Christ pe pămînt.

Studiĭ teologice speculativo-orientale nu se fac de canonicĭĭ şi clericiĭ noştri, dînşiĭ nefiind în stare, cu regret o spunem, pentru ast fel de cercetărĭ. Printr'acésta véḑa şi prestigĭul bisericeĭ naţionale scade, dând prilej a se ivi eresiĭ şi fantesiĭ - ḑise filosofice - de tot felul. In deosebĭ acéstă inferioritate a cleruluĭ român întreţine ireligiositatea şi ateismul în capetele tinere şi neexperte. Şi acésta numaĭ lucru bun şi folositor neamuluĭ nu este

Iată o serie de rele decurse tóte din o pregătire teologică neîndestulătóre.

Cum se vor remedia şi îndepărta acestea ? Orĭ-cine póte înţelege rĕspunsul. Numaĭ în variĭ şi vaste studiĭ, numaĭ în cercetărĭ aprofundate, în scurt numaĭ într'o savantitate

teologică, de ne este ertat a o numi astfel, es'e mântuirea.

Şi temelia acesteĭ necesare savantităţĭ teologice nu o póte alcătui, cum maĭ sus spuserăm, de cât orientalismul.

Aşa dară *studiile orientale, şi sub raportul religios, trebuĭe să ne intereseze într'un mod deosebit.*

* * *

Ca să încheĭem şi acéstă a doua parte a lucrărei nóstre, vom arĕta – trecênd peste multe alte consideraţiunĭ. despre care a vorbi nu ne îngăduĭe spaţĭul şi pe care mintea cercetaşe a cititorilor uşor le póte afla – ultima şi póte cea maĭ de sémă féţă de folos practic sub care Româniĭ cată să védă studiile orientale.

«Cunósce-te pe tine însu ţĭ» ḑicea o veche maximă elină înscrisă pe frontispiciul templuluĭ de la Delphi şi devenită maĭ apoĭ temelia învĕţăturei mareluĭ Socrate. Şi nimic nu póte fi maĭ înţelepţesc de cât acest sfat. Dar socraticul «Γνῶτι σε αὐτὸν»—care nu trebuĭe luat numaĭ în înţelesul strict psihic - se póte aplica cu destul succes atât la indivíḑĭ cât şi la popóre saŭ naţiunĭ.

A se cunósce un popor pe sine însu-şĭ însémnă: a-şĭ sci tipul sĕŭ etnico-psihic, a-şĭ da sémă de forţele sufletescĭ de care dispune, şi de lipsurile de care are nevoĭe pentru a se desăvîrşi în tendenţa-ĭ continuă către o maĭ bună stare. Pentru îndeplinirea acestora însă cuvine-se ca acel popor saŭ naţiune să se studieze profund istoricesce, să-şĭ cunóscă, adică, în tóte ale eĭ amărunţimĭ, istoria sa Numaĭ într'acésta va putea să-şĭ védă complet oglindit întregu-ĭ tip etnico-psihic.

Referind la neamul nostru românesc aceste adevĕruri netăgăduite şi netăgăduibile, vom fi aduşĭ a ḑice, că, trebuĭe să ne cunóscem pe noĭ înşi-ne ca popor, şi să ne cunóscem aprofundat sub tóte raporturile.

Din vitrege împrejurărĭ istorice, multă vreme naţiunea nóstră nu şĭ a putut da socotéla despre sine însă-şĭ. N'a avut la îndemână nicĭ un mijloc, care să-o pună pe drumul cunóscereĭ euluĭ eĭ propriŭ. A lângeḑit fórte mult

într'o stare de letargie şi subjugare, de care numaĭ cu grózã ne maĭ putem aminti.

Nu era însã sã fie veşnic astfel.

De cât-va timp neamul românesc este chemat la o nouã viéţã, la o totalã renascere din tóte punctele de vedere. Trezit la stare conscie el a trebuit cu hotãrîre sã-şĭ punã înainte maxima pomenitã şi sã caute a se conforma celor ce acésta sfãtuĭesce.

Un început într'acéstã privinţã s'a fãcut—şi un început destul de bun.

Mulţĭ din ómeniĭ noştri de bine şĭ-aŭ pus întrebarea: Cum se va putea urma maĭ cu folos povéţele maximeĭ socratice cu privire la noĭ, dacã nu fãcêndu-ne istoricul nostru? Prin ce mijlóce de investigaţiune cunósce-se-va maĭ amãrunţit naţiunea nóstrã, dacã nu prin istoria sa?

Şi toţĭ încredinţatu-s'aŭ, cã numaĭ studĭul istoric—temeĭnic, sciinţific şi serios—era în stare sã arunce lumină din ce în ce maĭ vie şi maĭ strãlucitóre asupra individualitãţeĭ etnice a Românilor, şi sã-ĭ puĭe pe aceştĭa în m-ĕ sură a-şĭ cunósce eul lor propriŭ. Cu chipul acesta naţiunea românã—sciindu-se ce a putut, ce póte şi ce va putea—proba-va lumeĭ, cã este destoĭnicã sã trãĭéscã, şi cã meritã noua viéţã la care a fost adusã de ultimile împrejurãrĭ.

La astfel de conclusiunĭ ajungênd ceĭ ce s'aŭ întrebat cum arĕtarăm, natural era ca dînşiĭ sã-şĭ punã tóte încordãrile întru a face istoria Românilor.

Maĭ era însã ceva

Pe cât de folositor este a ne cunósce pe noĭ înşi-ne, pe atât de stricãcios, de necinstit, de nedemn este a ne cunósce rĕŭ,- fie din voinţã, fie din ignoranţã. O istorie falşificatã orĭ eronatã nu póte de cât sã facã şi maĭ confusã individualitatea saŭ caracteristicul uneĭ naţiunĭ. Eresurile eĭ vor contribui la despreţuirea naţiunei, despre a cãreĭ viéţã pretinde a ne raporta, — iar falşurile eĭ la o totalã neîncredere- Cunóscerea nóstrã proprie se cuvine a se face solid şi cinstit, demn şi aprofundat.

Este nevoĭe decĭ de o istorie cu adevĕrat criticã.

Şi lucrul acesta fost-a înţeles, potrivit şi acestor ultime conclusiuni procedatu-s'a.

Noul metod critico-istoric a condus pe cercetătorii trecutului nostru la o muncă destul de seriósă. Ei şi-au dat tótă ostenéla, ca să razime cunóscerea euluĭ nostru naţional pe base temeinice, nu şubrede şi lesne de sfărîmat, pe probe hătărîtóre. S'aŭ căutat documente, pe care să se sprijine spusele istorieĭ; s'a colectat material istoric în abundenţă; s'aŭ scormonit archivele ţĕreĭ şi ale st ăinătăţeĭ; s'a scuturat colbul cronicilor; s'aŭ cercetat scrierile şi spusele altor popóre maĭ mult saŭ maĭ puţin învecinate cu noĭ; în scurt s'a ţi ut, ca nimic, din cea ce ar fi putut arunca nouĕ luminĭ asupra istorieĭ patrieĭ, să nu scape din vedere.

Unul după altul naţionalişti noştri învĕţaţĭ s'aŭ nizuit întru adunarea tot maĭ multor dovedĭ.

Documente franceze, italiene, slavone, latine, germane— de prin archivele Parisulu, Romeĭ, Veneţieĭ, Petersburguluĭ, Moscveĭ, Vieneĭ etc., etc., — aŭ îmbogăţit necurmat colecţiile probelor, ce sînt a slujĭ de temelie istorieĭ neamuluĭ. Tesaure de cronicĭ, urice, hrisóve, legende—bulgare, ruse, sêrbe, şi române, etc.,—datu-şi-aŭ tributul întru luminarea trecutuluĭ nostru, întru explicarea fireĭ nóstre etnice.

Cercetările fllologice asupra limbeĭ nóstre - o parte din istorie însă-şĭ — încă s'aŭ întemeĭat pe studiĭ solide. In sfîrşit, s'a făcut totul — tot, ca din ce în ce să ne clarificăm maĭ mult istoria, ca din ce în ce să ne cunóscem şi maĭ bine, în tóte privinţele.

A cita aci tóte acele tesaure, magazine de documente, colecţiĭ, studiĭ, etc., nu maĭ e nevoĭe, credem, ele trebuind fi cunoscute cel puţin din nume.

Aşa dară istoria patrieĭ a fost pusă pe un picĭor de sănătósă critică.

Nu trebuĭe, însă să ne facem multe ilusiĭ, sub acest raport, şi în consecinţă să credem, că totul e sfîrşit în urma

atâtor străduințe; că archivele, ce-ar conține isvóre istorice cu referință la noĭ, s'aŭ epuisat; că legende, producțiĭ populare de orĭ-ce soĭŭ, cum și alte resturĭ antice dovedítóre de trecutul nostru nu maĭ sînt.

Probe documentătóre maĭ pot fi încă multe necunoscute, și mult maĭ este de făcut în sensul acesta. Isvóre, care să ne maĭ destăĭnuĭască câte-ceva asupra istorieĭ nóstre, care să ne maĭ facă destul de interesante revelațiunĭ în direcțiunea acésta, care să ne maĭ deslege multe din problemele istorice ale trecutuluĭ, așteptămu-ne a maĭ găsi.

Este însă de observat ceva.

Încă de vremea luĭ Vladislav Basarab (1366), moșul luĭ Mircea cel Bătrân – numaĭ după treĭ pătrare de veac de la întemeĭerea principatelor — Româniĭ vin în atingere cu *Turcii*. De atuncĭ relațiunile cu acest popor se îndesesc și maĭ mult, fie din partea Țĕreĭ-Românescĭ, fie din a Moldoveĭ. Sub Mircea cel Bĕtrân se încheĭe tractatul de supunere al Munteniеĭ (1411), iar peste un veac (1511), sub domnia luĭ Bogdan-Vodă, fiul Mareluĭ Ștefan, cel al Moldolveĭ. Și în continuu până maĭ de-ună-ḑi — curs de cincĭ secole viéța românéscă fu în nedespărțită legătură cu a poporuluĭ turcesc.

De aceste relațiunĭ, care sînt contimporane cu însă-și viéța de stat românéscă, un istoric veridic trebuĭe să ție socotélă. Multe, și, îndrăsnim a spune, cele maĭ însemnate sciriĭ istorice despre noĭ le aflăm numaĭ în isvórele turcescĭ.

Elemente linguistice, obiceĭurĭ, credințe, superstițiĭ, instituțiunĭ, aŭ împrumutat Româniĭ și de la Turcĭ – drept urme de necurmata atingere a acestor două popóre, de imediata lor frecare. Din cronicele, legendele, anecdotele, proverbele, cântecile populare turcescĭ, e de neapărată trebuință, ca să scótem date pentru istoria neamuluĭ nostru.

Multe, decĭ, fórte multe, din viéța nóstră culturală, așteptă lumina istorieĭ critice prin mijlocirea studiilor turcescĭ.

Dar dacă vom socoti numaĭ relaţiunile politice avute cu statul turcesc?

Apoĭ şi acestea sînt prea în deajuns întru a ne oferi o sursă bogată pentru istoria nóstră. Acte, hatişerifurĭ, hatimaĭunurĭ, documente de tot felul, zac sub colbul archivelor turce, de nimenĭ cercetate. Intregĭ dosare politico-diplomatice, cu privire la principatele nóstre, ne sînt necunoscute. Şi de ce mare interes n'ar fi!

Cum vom putea să aducem, în folosul şi spre lumina istorieĭ nóstre, probele şi dovedile, ce ni le-ar înlesni acest fel de isvóre?

Neapărat că numaĭ şi numaĭ prin serióse studiĭ turco-arabe—cu estindere la tóte fracţiunile etnice musulmane—fie sub raportul pur linguistic, fie sub cel general istoric. Atuncĭ numaĭ vom fi în mĕsură să explorăm acea avuţie de isvóre, care póte, va arunca luminĭ nouĕ asupra trecutuluĭ nostru. Printr'acésta ne vom cunósce şi maĭ deplin pe noĭ înşi-ne, vom satisface cu alte vorbe maximeĭ socratice.

Iată, dar, folosul special oferit de orientalism, considerat şi din acest ultim punct de vedere.

* * *

In cele ce-am expus şi în acéstă a doua parte a micei nóstre cercetărĭ, credem a fi isbutit să învederăm cât-va şi însemnătatea specială, pentru Romînĭ, a orientalismuluĭ.

Sîntem la capĕtul miculuĭ nostru studiŭ şi cade-se a nu ne despărţi de cititor maĭ nainte de a-ĭ fi reamintit pe scurt, cele ce maĭ sus am fost expus.

Studiile orientale din douĕ marĭ puncte de vedere cată să ne intereze.

Din punct de vedere general, sciinţifico-speculativ, însemnătatea lor stă într'acea, că - după ḑisa luĭ Mohl în rapórtele sale anuale de mersul societăţeĭ asiatice din Paris pe 1851 – 52 şi 1854 – 55 — ele aŭ de scop : «*de a face să ese studiul istorieĭ din cercul prea restrîns, în care a fost închis, şi de a-l face să îmbrăţişeze universalitatea genuluĭ uman,.... de-a studia începuturile civilisaţiuniĭ şi drumurile, ce ea a urmat;.... de-a expune experienţele sociale prin care aŭ trecut popóre maĭ vechĭ de cât noĭ şi de-a arĕta unde s'aŭ oprit;.... de-a cunósce ideĭ şi forme literare altele de cât acelea, cu care ne-am obişnuit;.... de-a aprofunda originea şi desvoltarea ideilor religióse şi fllosofice;.... de-a regăsi, prin comparaţiunea limbilor, genealogia, migraţiunile şi amestecul popórelor;.... în sfîrşit..., de-a da istorieĭ genuluĭ omenesc, sub tóte ale sale forme, o basă maĭ veche, maĭ largă, maĭ sigură de cât până aci.*»

Şi din punctul de vedere special românesc nu maĭ puţin orientalismul ne presintă interes şi are o deosebită însemnătate. In adevĕr.

Studiile orientale :

Contribuĭesc ca şi neamul nostru să-şĭ câştige o mărire şi să capete un renume sciinţific, intrând ast-fel, cum s'ar ḑice, pe tóte căile progresuluĭ, în concertul naţiunilor europene – culte şi luminate;

Servesc la propăşirea comerţuluĭ şi la influenţa lesniciósă a politiceĭ şi diplomaţieĭ române, din ḑi în ḑi maĭ recerute, în Orient;

Fac mai serióse cercetările nóstre teologice, punênd pe base mai temeînice biserica nóstră națională;
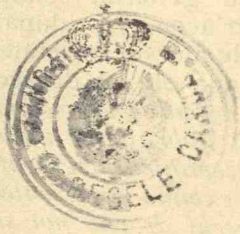
Și în sfîrșit - lăsând la o parte alte considerațiuni de ordine mai secundară—*numai studiile orientale aŭ putința de a ne da cheia documentelor turco-arabe, precum și a tuturor isvórelor de informație de acéstă natură, privitóre la istoria nóstră națională.*